

Pieter Klein, van Veenarbeider tot politiecommandant

Pieter is geboren op 2 mei 1920 te Valthermond, gemeente Odoorn. Hij was het vierde kind in het gezin van Eit Klein en Anna Klein van der Lei. Pieter had twee oudere zussen en een oudere broer. Na Pieter zijn er nog twee zussen en twee broers bij gekomen. Het gezin woonde toen in een dubbele veenarbeiders woning op plaats 92 aan het Noorderdiep 39 te Valthermond. Veenplaats 92, zoals de plaatsen tussen de wijken werden genummerd, was in die tijd enige jaren aan “snee”, in ontginning. Plaats nr. 96 was de laatste plaats in Valthermond, daarna ging het veen geleidelijk over naar het zandgebied van de Hondsrug. De woning stond op plusminus vijf meter van het pas gegraven Noorderdiep. Over dit hoofdkanaal “daip” lagen voetgangersbruggetjes van de weg naar de woningen. Deze weg bestond uit zand van het uitgegraven kanaal. Jaren later is deze weg verhard. De naast gelegen zijkanaal “wijk” was nog in ontginning. Een gedeelte was reeds gegraven en ieder jaar werd er een stuk van ongeveer honderd tot tweehonderd meter verder uitgegraven. Dit gebeurde gelijk op met de ontginning van het hoogveen. De kanalen en wijken werden door arbeiders met de schop gegraven. In de gegraven kanalen waarin op een bepaalde diepte welwater binnen stroomde, dan werd met een baggermachine het kanaal op diepte gebracht.

Plaats 92 aan het Noorderdiep, met huis boven rechts waar Pieter tot 1928 heeft gewoond

Op veenplaats 92 hebben zijn ouders vele jaren het veenwerk verricht. Het gezin heeft tot 1928 in de woning op plaats 92 gewoond, Pieter was toen acht jaar. Door gezinsuitbreiding, het vijfde kind was geboren en de zesde was opkomst, werd de woning te klein. Door hard werken en zuinig leven hadden zijn ouders zoveel gespaard en Pieter zijn vader had zich inmiddels opgewerkt tot zelfstandige vervener. Vader kon zich dan ook veroorloven een burgerwoning te kopen aan het Zuiderdiep 8 op plaats 96. Deze woning was gebouwd in Pieters geboorte jaar 1920. Naast deze woning stond de woning van de hoofdonderwijzer meester Lambertus Jeuring. In die tijd, de 20e jaren van de vorige eeuw in acht genomen, woonden het gezin dus op “stand”. Naast de meester woning stond de in 1926 gebouwde openbare school 96. Deze woningen en de school werden als het ware ingesloten door het nog niet afgegraven hoogveen.

School 96 met de onderwijzerswoning van meester Jeurig en ernaast het huis van Eit Klein

Achter de school boven op het hoogveen stonden nog twee zeer kleine bouwvallige veenhuisjes. Deze werden bewoond door de families De Boer en Eringa. In de 30e jaren van de vorige eeuw zijn deze huisjes afgebroken om het onderliggende hoogveen te kunnen afgraven. De dalgronden werden daarna geschikt gemaakt voor bouwgrond. Dit gebeurde door de bovenste laag bolster veen te vermengen met ongeveer een 10 cm laagje zand. Hierdoor kregen zijn ouders de beschikking over een grote tuin (een heem of haim, zoals dat in de volksmond werd genoemd). Zij verbouwden daarop vrijwel voor het hele jaar hun aardappelen, bonen en groenten. Moeder Anna werkte in die tijd niet meer mee in het veen. De tuin werd door haar onderhouden en wij als opgroeiende kinderen moesten naar schooltijd haar daar bij helpen, aldus Pieter. Er zijn hem nog enkele herinneringen bijgebleven uit de jaren dat Pieter aan het Noorderdiep woonde. Toen de moeder van Pieter nog meewerkte in het veen, moest zij 's morgens eerst de oudste kinderen klaar maken om naar school te gaan. Dan pannenkoeken bakken, brood klaar maken enz.. Vader Eit was dan al vele uren aan het werk in het veen. Het werk in het veen begon meestal met zonsopgang. In de zomer was dit meestal om vier of vijf uur. Hij weet nog dat moeder dan met de jongste in een tot slaappleeds omgebouwde veenkruiwagen naar zijn vader naar het veen ging en ze nam gelijk ook pannenkoeken mee. Pieter ging dan als 4-jarige lopende met zijn moeder mee. In de kruiwagen lag zijn jongere zuster. Ook de geit moest mee, deze werd met een lijn aan de kruiwagen vastgemaakt. Bij het werk op het veen aangekomen werden eerst de spekpannenkoeken verorberd. De sik werd vastgezet op een begroeide plaats. Vader en Moeder gingen daarna samen verder werken en Pieter ging spelen. Gelukkig waren er soms meerdere kinderen. Een favoriete plek voor hen om te spelen was vooral in de buurt waar men een wijk aan het graven was. Heerlijk konden zij daar spelen met zand en water, kuilen graven en dan vullen met water, net zoiets als kinderen dat nu aan het strand doen. Deze jeugd herinneringen kwamen naar boven toen Pieter met zijn kinderen in 1956 voor het eerst op vakantie ging naar Ameland. Hij zag dat zijn eigen zonen zich opperbst vermaakten aan het strand met zand en water en zijn gedachten gingen onwillekeurig terug naar de tijd waarin hij zelf met het zand zat te spelen bij de wijkgravers.

Achterste rij: 1. Onbekend 2. Onbekend 3. Geesje Zuid-van Klinken 4. Onbekend 5. Onbekend 6. Gos Roelsma 7. Jantje Knigge. **2e rij:** 5. Jan Klein **3e rij:** 1. Onbekend 2. Stientje Pruim 3. Tjitske Klein 4. Trientje de Graaf 5. Jantje Haak 6. Jantje Klein 7. Onbekend 8. Onbekend. **4e rij:** 6. Douwe Haak 7. Jan van Klinken.

Onderste rij: 1. Eltje de Graaf 2. Sieger Wiffers 3. Durk Dijkstra 4. Onbekend 5. Onbekend 6. Onbekend 7. Romke Knigge 8. Onbekend 9. Linie Wiffers.

Deze houten school stond eerst op plaats nr. 80 aan het Zuiderdiep maar naarmate de vervening vorderde richting Valthermond-west werd ook het schoolgebouwtje verplaatst in westelijke richting, naar achter in de Mond.

Pieter was zes jaar toen hij met zijn oudere broer en zuster naar deze school ging. Onder deze houten school zat een ruimte en aan de achterkant zat een gat waardoor ze onder het klaslokaal konden komen. Eens moest een jongen voor straf op de gang staan. Na enige tijd werd een brommend geluid gehoord in de klas. Dan was het weer een poos stil en dan opeens begon het weer. De hele klas zat gespannen te wachten en de meester kom er geen verklaring voor geven. Tot dat hij opeens op het idee kwam om de jongen uit de gang te halen. De jongen was in het geen velden en wegen te vinden en was het raadsel van het gebrom snel opgelost. Een minder prettige herinnering heeft Pieter aan het voetgangers bruggetje dat toegang verschaftte naar zijn toenmalige ouderlijke woning. Dit was een draaibrug en als er schip doorging gebeurde het wel eens dat de brug niet ver genoeg werd dicht gedraaid, waardoor er een opening ontstond tussen de brugleuning en het begin. Pieter schijnt toen achteruit door die opening te zijn gelopen en is in het water terecht gekomen. Gelukkig zag een buurman dit en heeft hem er weer uitgehaald. Zijn redder van de verdrinkingsdood was een zekere Niemeijer. Tot zijn achtste jaar heeft Pieter les gehad in de houten school. In 1928 gingen zijn ouders verhuizen naar het Zuiderdiep op Plaats 96 en ging hij naar de nieuwe school naast hun woning.

Ook de leerkrachten en de oudercommissie staan hier met gepaste trots voor de deur van de nieuwe school in september 1926.

Achterste rij: 1. Berend Davids 2. Bernardus Jonkman 3. Eit Klein (vader van Pieter Klein) 4. Koene Fokkema 5. Willem Koops 6. Bate Idema 7. Johannes Hummel

Voorste rij: 1. Hendrik Weitering 2. Juf van der Berg 3. Meester Jeuring (hoofd van de school) 4. Meester Wieldraaier.

Foto van opening School 96 op 9 september 1926.

Achterste rij: 1. Ab Mulder 2. Kokie van der Heide 3. Jan van der Heide 4. Wip Koops 5. Lucas Koops 6. Zus Mulder 7. Hendrik Bos 8. Oetse Bos 9. Oetse van der Heide. **Middelste rij:** 1. meester Wieldraaijer 2. van der Heide 3. Hendrik van Klinken 4. Pop van Klinken 5. Hendrik van Klinken 6. Zus van der Heide 7. Hendrik van der Heide 8. Klaasje van der Heide 9. Jan Koops 10. Hendrik van der Heide 11. Geesje Lassche 12. Meester Lambertus Jeurig. **Onderste rij:** 1. Martje van der Heide 2. Zus Mulder 3. Zus Bos 4. Jantje Oost 5. Hendrik van Klinken 6. Teunis Lassche 7. Juf Van der Berg 8. Feitse Lassche 9. Elsin van Klinken 10. Klaasje van Klinken 11. Antje Kuipers 12. Ester Kuipers 13. Geert Katoen.

Als Pieter s'morgens wat laat was kon hij zo via de achterdeur over een scheidingshek springen en was hij bij de schooldeur. Ook uit deze tijd herinnerd hij zich nog dat ze een voetbalveldje hadden op het hoogveen naast de school. Met warm weer gingen ze zwemmen in één van de wijken die naar de Hondsrug liepen. Dit water was toen nog helder, het werd ververst door het water vanaf de Hondsrug. Daar heeft hij leren zwemmen met twee bolsterturven om hem drijvende te houden en dat allemaal in je blootje. Zwemkleding kenden ze in die tijd niet. Werken in het veenbedrijf van zijn vader.

Op veertien jarige leeftijd mocht hij van school en vanaf die tijd tot zijn vijftiengste ging Pieter werken in het veenbedrijf van zijn vader. Vóór die tijd verrichte hij ook al wat lichte werkzaamheden in het veen, zoals na schooltijd, op de vrije woensdagmiddag en in de schoolvakanties. De dag na zijn veertiende verjaardag hoefde hij niet meteen mee naar het veen. Hij mocht de hele dag thuis blijven en kon mooi de wc-bak leeg maken. In het schuurtje bevond zich de wc met een grote vergaarbak eronder.

Deze bak strekte zich uit tot buiten de schuur en was daar met een houten deksel afgesloten. Het leeg maken van die bak gebeurde met een schepemmer en de inhoud werd op de mesthoop geloosd, mede gevormd door varkensmest. Er worden namelijk ieder jaar twee varkens gemest in een hok naast de wc. Eén varken werd geslacht in de herfst en de andere varken in het voorjaar. Het slachten gebeurde door de plaatselijke slager W. Niemeijer, aan huis. Gelukkig mocht Pieter de volgende dag weer mee werken in het veen, in de frisse lucht. Dit heeft hij elf jaar gedaan. Zijn vrije tijd was in een winter periode, wanneer het zodanig vroom dat de kanalen zelfs bevroren waren en er in het veen niet kon worden gewerkt. Altijd maar hopen dat er vorst kwam, ze waren dan vrij en konden gaan schaatsen. Wel gingen Pieter samen met zijn oudste broer in de winter enkele uren per dag hout kappen met bijlen. Dit kienhout kwam ieder jaar vrij met de vervening. Dit hout werd door de bakkers gebruikt voor het verwarmen van de ovens. Het gekapte hout werd, als de kanalen vrij waren van ijs, met een praam (een platte open boot), vervoerd naar bakker Baas aan het Zuiderdiep. De opbrengst van dit hout mochten ze zelf houden.

Pieter als politiefunctionaris

Pieter heeft in zijn loopbaan heel veel meegemaakt, wat hij zich nog goed kan herinneren is de stormramp in Zeeland. In de nacht van 31 januari op 1 februari 1953 breken de dijken door in Zuidwest-Nederland. Een vreselijk noordwesterstorm met orkaankracht raast over het land en de zee. Alhoewel die rampzalige overstroming nu in 2013 alweer zestig jaar geleden is kan Pieter zich dat nog als de dag van gisteren herinneren, zijn echtgenote maakte hem die nacht wakker met de mededeling dat hij moest opstaan want ze moesten helpen in een zwaar geteisterde overstromingsgebied in Zeeland. De hulpverleners zijn toen met de bus vertrokken richting Zeeland. Pieter en de andere hulpverleners verbleven daar enkele weken en boden hulp daar waar nodig was. Voor deze hulpactie van de Rijkspolitie heeft Pieter een veelzeggende oorkonde ontvangen, zeker de moeite waard om die hier te laten zien.

In die jaren heeft Pieter ook nog enkele veenbranden meegemaakt. Gelukkig niet zo'n fatale veenbrand als die van 21 mei 1917. In het veen werden door de veenarbeiders veelal koffie gezet op een vuurtje van enkele turven. Dit was in een droge voorjaar, met de kans op een veenbrand, zeer gevaarlijk. En ook stonden er in de maanden april, mei en juni, vele stoommachines voor het maken van baggerspecie en persturven. Deze machines werden gestookt met turf en kienhout. Tijdens het draaien van deze machines kwamen uit de schoorsteenpijp vonken vrij, die ook gevaar op leverden voor beginnende veenbranden. Bij brandgevaarlijke omstandigheden werden er aan masten korven gehesen. Dit was het teken dat er geen koffievuurtjes mochten branden en dat de stoommachines stil moesten staan en het vuur diende te worden gedoofd. Voor het naleven hiervan werd gecontroleerd door de gemeenteveldwachter. In de tijd van Pieter was dat veldwachter Zikken. Deze had als bijnaam, " Vonkenvanger ". Dat het ondanks deze maatregelen nog wel eens mis kon gaan, bleek uit meerder veenbranden, die Pieter heeft meegemaakt. Deze konden echter worden geblust voor het zich tot een grote omvang kon uitbreiden. Daar zijn ouders de rampzalige veenbrand van 1917 hadden meegemaakt waren zij doodsbang voor vuur in droge tijden. In 1928 deed zich ook zo'n dreigende brand voor. Hij weet nog dat zij als kinderen van school werden gehaald om zo snel mogelijk te kunnen vluchten.

Om nog even terug te gaan naar het verleden, heeft Pieter enige gebeurtenissen aan het papier toevertrouwd die weergeven hoe de situatie was te tijde van de grote veenbrand van 21 mei 1917. Uiteraard heeft Pieter de veenbrand niet zelf meegemaakt, maar de gegevens heeft hij rechtstreeks van zijn ouders meegekregen. Zijn ouders woonden ten tijde van de veenbrand in de dubbele woning aan het Noorderdiep op plaats 92. De andere helft van deze woning werd bewoond door zijn oom Derk van der Lei en zijn vrouw Janneke Vos met hun drie kinderen. Ook de ouders van Pieter hadden inmiddels drie kinderen. Beide families waren bezig met het laden van een schip met turf. Nadat het schip bijna volgeladen was brak er brand uit in het Weedingerveen. Er stond die dag een harde droge Zuid -Oosten wind. De rook dreef in de richting van Valthernmond en ook het vuur kwam steeds dichterbij. Op een gegeven moment stopten de scheepsladers met hun werk om naar huis te gaan. De schipper Eildert Brands, wilde dat zijn schip meegenomen werd naar het hoofdkanaal. Pieter zijn vader verhaalde dat zij met meerdere mensen het schip nog een eind hadden voortgetrokken. Het vuur naderde echter zo snel dat zij besloten met spoed naar huis te gaan. Ze hebben schipper Brands ook nog aangeraden om te vluchten maar deze gaf te kennen dat hem niets kon overkomen in zijn ijzeren schip. Toen vader Eit Klein thuis kwam hebben ze de kinderkruiwagen gereed gemaakt voor het jongste kind Reinder, van bijna 6 maanden oud. Met daarin nog wat waardevolle spullen en eten. Moeder Anna Klein ging daarop met de drie kinderen, Reinder en Tjitske in de kruiwagen en de oudste dochter Jantje lopende naast haar moeder, richting Exloo. Naar het zandgedeelte, daar was het veilig. Alle bewoners vertrokken lopende en of fietsende voor het vuur uit om in veiligheid te komen. Vader bleef nog even achter om wat spullen in het kanaal voor hun woning te leggen om het veilig te stellen. Zo ook een spekkist met daarin zijden spek. Toen moeder onderweg was met de drie kinderen heeft een bekende van haar, aangeboden om de oudste mee te nemen achter op de fiets. Dan kon moeder sneller lopen. Van dit aanbod maakte moeder dankbaar gebruik en later in Exloo vonden ze elkaar terug en ook vader voegde zich weer bij zijn gezin. Zij hadden het allemaal zonder letsel overleefd. Slechter was het afgelopen met hun naaste burens het gezin van Derk van der Lei. Ook zij liepen voor het vuur uit, maar zij zijn door het verstikkende rook elkaar kwijt geraakt. Zijn vrouw Janneke Vos, was ook vooruit gelopen met de kinderen. Ze verdwaalden en is in het brandende veen achter gebleven met de drie kinderen. Zij heeft de kinderen nog bedekt met natte turven. Toen de brand over was vonden men hen met ernstige brandwonden. De twee jongste kinderen waren overleden. Moeder Janneke en haar oudste dochter leefden nog. Het meisje had alleen brandwonden aan haar hand, maar moeder die ook nog in verwachting van haar vierde kind had zeer ernstige brandwonden. Pieter zijn oom Derk wilde dat zijn vrouw naar het ziekenhuis zou worden gebracht maar de dokter vond dit niet nodig. Dus werd zij naar huis gebracht om daar te genezen en te bevallen. Er moest bij haar gewaakt worden. Dit gebeurde om de beurt door familieleden. In de nacht van 26 op 27 mei 1917 was de bewaker in slaap

gefallen. In die nacht beviel zij en is kort daarop gestorven evenals het kind. Niemand heeft gezien wat zich daar heeft afgespeeld. Janneke was 24 jaar oud. Haar man bleef met één dochter achter. Pieter vind het nog altijd onbegrijpelijk dat de dokter zijn tante Janneke niet naar het ziekenhuis heeft laten gaan. Vermoedelijk speelde hier in mee het hoge kostenplaatje dat ziekenhuisopname met zich meebracht een rol. De meeste gezinnen waren armlastig en verzekeringen kende men niet.

Door deze brand zijn 16 mensen om het leven gekomen, waaronder Pieter zijn tante en twee neefjes. Ook het schippers gezin met zes kinderen hebben het niet overleefd. Toen de lading turf vlam vatte, werd het ijzeren schip zo heet dat het ijzer uitzette waardoor het gezin de deur niet meer kon openen van de kajuit en zijn ze levend verbrand. De resten zijn later verkoold terug gevonden.

Het uitgebrande ijzeren schip waarin acht mensen het leven verloren

Herdenking Veenbrand 21 mei 1987 Zeventig jaar na de grote veenbrand vond er een herdenkingplaats op begraafplaats - oost in Valthermond. De plaats waar de slachtoffers uit Valthermond ten gevolge van die fatale veenbrand lagen begraven. De meeste graven waren al geruimd, maar het grafmonument van Janneke Vos kon nog net op tijd worden achterhaald. Het lag al klaar op een hoop afval en is door medewerkers van geschiedenisgroep Valthermond meegenomen en gerestaureerd. Het werd als blijvend monument ter nagedachtenis aan de veenbrand van 1917 door burgemeester J.J. van Zorge onthuld. Ook een jongere zuster van Janneke, Cornelia Geziena Vos, Pieter zijn schoonmoeder, was bij de plechtigheid aanwezig en legde samen met de burgemeester bloemen bij haar zusters graf. Ook aanwezig waren vele nog levende familieleden en nakomelingen.

21 mei 1987, Burgemeester J. J. van Zorge en Cornelia Geziena Vos leggen bloemen bij het graf van Janneke Vos.

Nawoord

Pieter Klein maakt ook nog de opmerking van “als je na gaat wat ik toch allemaal in mijn leven heb mogen meemaken”, nu daar heeft hij volkomen gelijk in. En gelukkig hebben we Pieter Klein leren kennen als een fijn en eerlijk mens waar wij als Valthermonders trots op mogen zijn. Dankzij hem gingen we met hem mee terug naar het verleden in het heden.